

O Ivanu Korenu (1930.–2017.)

Vladimir Kolesarić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za psihologiju, Ulica Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

U uvodniku broja 3 časopisa *Napredak* iz 2013. godine, D. Miljković (2013) piše: „Uz rijetko se kojeg autora vezuju tako jasne asocijacije kao što je to slučaj s profesorom Ivanom Korenom. Prva je pomisao, naravno: darovitost. Ili nadarenost.“

Doista, Ivan Koren je jedan od najpoznatijih psihologa u Hrvatskoj u drugoj polovini 20. i početkom 21. stoljeća.

No, asocijacije koje se vežu uz Ivana Korena ne odnose se samo na njegov profesionalni i istraživački rad nego i na njega kao osobu. Svi koji ga pamte, pamte ga kao mirnu i dobronamjernu osobu. Poznao sam Ivana Korena i surađivao s njim pa mogu mirna srca potvrditi te i takve asocijacije. Mnogi od njega mladi psiholozi pamte ga kao izvrsnog mentora dok su stažirali kod njega u Zavodu za zapošljavanje u Sisku, mentora koji se prijateljski trudio da prenese sve profesionalno znanje i vještine na mlađe kolege. Ivan Koren bio je i izrazito društven čovjek i na neformalnim dijelovima stručnih skupova (osobito onih u području profesionalne orijentacije) okupljao je oko sebe kolege i prijatelje, a između ostalog, u takvim je prilikama svirajući harmoniku stvarao prijateljsku i privlačnu društvenu klimu.

Rođen je u Đurđevcu, gdje je završio osnovnu školu. Učiteljsku školu završio je u Križevcima. Kao učitelj radio je u Momićima

(pokraj Metkovića) od 1949. do 1950., zatim u Vrgorcu i Staševici od 1949. do 1950., Martinskoj Vesi od 1950. do 1955., gdje je od 1952. bio ravnatelj te kao osnovnoškolski ravnatelj u Lekeniku do 1966.

U vrijeme boravka i rada u osnovnoj školi u Lekeniku upisao je 1959. godine studij psihologije na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i redovito studirao i redovito radio. Nakon diplomiranja magistrirao je magistrskom radnjom s naslovom „Faktori kongruencije kod roditelja i njihove djece u procesu izbora zanimanja“ i doktorirao 1987. godine obranom radnje s naslovom „Uloga osobnih i situacijskih determinanti u moderiranju profesionalnih sklonosti pojedinaca“. Već su i magisterij i doktorat pokazali njegovo dominantno profesionalno usmjerenje na profesionalnu orijentaciju.

Od 1967. do 1989. godine radio je kao psiholog i voditelj stručne službe za profesionalnu orijentaciju u SIZ-u za zapošljavanje u Sisku (danas je to Hrvatski zavod za zapošljavanje, Područni ured Sisak). Od 1981. bio je i predavač, a od 1990. do umirovljenja 1995. godine docent na petrinjskom Odsjeku za razrednu nastavu i predškolski odgoj Učiteljskog fakulteta u Zagrebu.

Upravo najveći dio svog profesionalnog života – od 1967. do 1990. – proveo je kao

psiholog i rukovoditelj Stručne službe za profesionalnu orijentaciju Zavoda za zapošljavanje Sisak jer mu je glavni profesionalni, ali i znanstveni interes bila struktura i dinamika profesionalnih interesa i sklonosti mladeži. Taj interes očitovao se u brojnim istraživanjima čiji su rezultati objavljeni u mnogim člancima u znanstvenim i stručnim časopisima. U području profesionalne orijentacije bio je dugo godina vodeća ličnost, ne samo u Hrvatskoj nego i u čitavoj bivšoj Jugoslaviji, ali i na europskoj razini. Neka od njegovih istraživanja u tom području su: *Uspješnost profesionalnog informiranja u redovitoj nastavi*; *Suglasje roditelja i njihove djece u procesu izbora zanimanja*; *Promjene nekih bitnih odrednica izbora zanimanja mladeži u sukcesivnim generacijama*; *Uloga osobnih i situacijskih determinanti u moderiranju profesionalnih sklonosti pojedinaca*. Sudjelovao je vrlo aktivno na svim skupovima posvećenim profesionalnoj orijentaciji i ulozi psihologa u profesionalnoj orijentaciji i to redovito s uvodnim ili/i plenarnim predavanjima strateške naravi i u Hrvatskoj i u bivšoj Jugoslaviji te u inozemstvu. Primjerice, na VIII. seminaru Međunarodnog udruženja za školsku i profesionalnu orijentaciju – AIOSP, održao je 1975. godine u Lisabonu plenarno predavanje s naslovom *Vocational guidance as an essential component of staffing functions in associated work*. Bio je, također, dugogodišnji glavni i odgovorni urednik biltena *Profesionalna orijentacija*.

Drugo veliko i važno područje kojim se Koren bavio cijelog života, ne samo radnog nego i u mirovini, bila je identifikacija i edukacijska potpora darovitoj djeci i mladeži. U Hrvatskoj je bilo nekoliko pokušaja sustavnog pristupa identifikaciji darovite djece i osiguravanju potpore tijekom školovanja. Korenov, tzv. sisački model identifikacije intelektualno darovitih

učenika bio je najpoznatiji i najsustavniji, između ostalog i stoga što je bio longitudinalne naravi. Model je razvijen 1969. godine na temelju potreba profesionalnog savjetovanja darovitih učenika. Prema Korenovu modelu, vrlo brižljivo planirana identifikacija darovite djece izvodi se dvoetažno. Prvo se provodi tzv. predselekcija koju obavljaju učitelji u završnim razredima osnovne škole na temelju sustavno i detaljno pripremljenih lista i uputa. Valjanost procjena učitelja provjeravana je empirijski, a rezultati su pokazali da se radi o prihvatljivoj pogrešci u njihovim procjenama. Kod učenika koje su izdvojili učitelji primijenjena je, zatim, baterija testova intelektualnih sposobnosti. Sljedeća faza bila je praćenje školske i profesionalne uspješnosti intelektualno darovite mladeži. To je bila dvadesetogodišnja longitudinalna studija (trajala je od 1970. do 1990. godine), a obuhvaćala je 558 identificiranih učenika s eksperimentalnom i komparativnom skupinom, a u uzorak su bili uključeni učenici iz različitih dijelova Hrvatske: Sisak, Split, Rijeka, Vinkovci, Virovitica, Zagreb – grad, Zagreb – okolica. Bile su tri faze praćenja: tijekom srednjoškolskog obrazovanja, tijekom visokoškolskog obrazovanja te u vrijeme profesionalne aktivnosti. Rezultati su objavljeni u okviru knjige „Longitudinalna studija praćenja školske i profesionalne uspješnosti intelektualno nadarene omladine“ (prvi dio 1976., drugi dio 1980. i treći dio 1986. godine). Koliko je Korenov pristup bio sveobuhvatan, pokazuju i njegova istraživanja uloge roditelja u potpori darovitoj djeci. Na području virovitičkog Zavoda za zapošljavanje Koren je s manjom ekipom nastavio praćenje darovitih i u mirovini.

Korenov pristup ostavio je značajan trag u brizi o darovitoj djeci i mladeži u Hrvatskoj. Tako Vlahović-Štetić (2002; 2008) navodi

1 Upotrebljavat ćemo termine „daroviti“ i „nadareni“ promiscue. Ukratko, pristalice izraza „darovitost“ smatraju da je to svojstvo (manje-više složeno) nekog pojedinca, a pristalice izraza „nadarenost“ smatraju da je neki pojedinac rođenjem dobio neka izuzetna svojstva („na dar“). Sadržajno ta se dva pojma ne razlikuju.

Korenovu definiciju darovitosti ravnopravno s definicijama svjetski poznatih psihologa koji su se bavili darovitošću. Njegovu je definiciju svrstala u „pristupe usmjerene na postignuće“, a ona glasi: „Nadarenim¹ se može smatrati dijete čiji rezultati u potencijalno vrijednom području ljudske aktivnosti pokazuju konzistentno visok učinak“.

Ivan Koren je svoj projekt počeo školske godine 1968./69. U to vrijeme nije postojao nikakav sustav brige za darovitu djecu i mladež. Najčešće su se daroviti sami razvijali, eventualno uz pomoć roditelja, učitelja ili nastavnika koji su imali razumijevanja i volje da se bave tim učenicima. Postojala su natjecanja u različitim područjima, koja su obično korespondirala s nastavnim predmetima i povremeno i ponegdje postojalo je preskakanje razreda, obično u osnovnoj školi, tzv. akceleracija.

U našoj zemlji provedeno je malo istraživanja školske akceleracije, a u istraživanju Korena i Kolesarića, objavljenom 1996. godine, jedan od zaključaka je: „Prevladavaju mišljenja razrednika akceleriranih učenika da školska akceleracija ima opravdanja jedino u slučaju usklađenog intelektualnog, emocionalnog i socijalnog razvoja. Gdje god je to moguće, trebalo bi je zamijeniti nekim drugim načinom rada s darovitim pojedincima (ponajprije programima obogaćivanja)“ (str. 275).

Natjecanja u različitim područjima znanja osnovnoškolske, srednjoškolske i visokoškolske djece i mladeži nisu sustavna briga za darovite. Osim što ima manje-više pozitivnih posljedica za one koji pobjeđuju, ima i negativnih reperkusija za mnoge druge koji sudjeluju, a ne pobjeđuju. Osim toga, negativnu stranu možemo naći kod onih mentora (a nije ih malo) koji zapravo samo „drilaju“ svoje pule ne kako bi mogli sebi pripisati zasluge. Moglo se, ne jedanput, čuti kako se nastavnik hvali svom kolegi s ponosom i sebeljubivim zadovoljstvom govoreći: „Pobijedio sam!“ U vrijeme kad je I. Koren počeo sa svojim sustavnim

pristupom brizi za darovite, tim pokušajima su se naročito suprotstavili profesori iz, danas bismo rekli, STEM područja. Između ostalog, jednostavno nisu razumjeli da se natjecanjima ne daju svima ni približno podjednake šanse za razvitak – jer jednostavno nisu shvaćali o čemu sve može ovisiti individualni ljudski razvitak – kako će se svako darovito dijete samo realizirati.

Ivan Koren inicirao je i osmislio u Zavodu za zapošljavanje u Sisku “Eksperimentalni projekt sistematskog identificiranja nadarene omladine“. Projekt se temeljio na dva načela: prvo, obveznost sustavnog pristupa, što znači da svaki član određene populacije ima mogućnost da bude obuhvaćen tretmanom identifikacije, i, drugo, identifikacija nadarenih mora se obavljati na razini osnovne škole kako bi se izbjegle negativne posljedice socijalne selekcije (Koren, 1971, str. 25). Također, istaknuto je da je projekt usmjeren na darovitost u općim intelektualnim sposobnostima koje, realno, determiniraju mogućnosti čovjeka u različitim i teorijskim i praktičnim operacijama i složenim aktivnostima. To je značilo da je predviđeno ispitivanje onih aktivnosti koje su saturirane generalnim (g) faktorom te najvažnijim grupnim faktorima (Koren, 1971, str 26). U tom opsežnom i vrlo detaljnom (ukupno 150 stranica) prikazu postupka „eksperimentalnog pokušaja sistematskog identificiranja nadarene omladine“ Koren (1971) navodi 12 zaključaka, od kojih spominjemo samo neke. Citat prvog zaključka: „Eksperimentalna grupa ispitivanja Sisak, koja je formirana po posebnom postupku putem razrednih vijeća iz populacije učenika sedmih i osmih razreda osnovnih škola s ovog područja i po njima kategorizirana kao grupa ‘potencijalno nadarenih kandidata u općim intelektualnim sposobnostima’, postigla je u ispitivanju intelektualnih sposobnosti značajno bolje rezultate u odnosu na reprezentativni uzorak SR Hrvatske, a na kojem je izvršena standardizacija primijenjenih mjernih

instrumenata. U svih sedamnaest testova baterija NSI, B-serije i DAT značajnost razlika srednjih vrijednosti je na nivou $p < 0,01$, a relativna veličina tih razlika u pojedinim testovima kreće se u intervalu od 0,44 do 1,54 prosječnih z-vrijednosti, u korist ispitanika grupe Sisak, što daje respektirajuću težinu samim razlikama“ (str. 131).

Citat drugog zaključka: „Razredna vijeća osnovnih škola pokazala su se kao prihvatljiv instrument u odabiranju intelektualno superiornih pojedinaca, a što su potvrdila uspoređivanja rezultata eksperimentalne grupe i komparativnog uzorka. Visoka uspješnost prognoze u odnosu na postavljeni kriterij (33,12% slučajeva) govori o efikasnosti razrednih vijeća u preliminarnoj identifikaciji nadarene omladine u smislu izdvajanja grupe nadarenih iz opće populacije. Također i testiranje značajnosti razlika između distribucija rezultata ispitanika eksperimentalne grupe i kontrolnog uzorka potvrđuju tu efikasnost“ (Koren, 1971, str. 131).

U ostalim zaključcima ima i onih koji upućuju na određene teškoće u provedenom eksperimentalnom istraživanju.

U članku „Neki metodološki problemi i neželjeni efekti identifikacije nadarenih“ (Koren, 1993) prikazan je doista velik broj različitih pristupa identifikaciji nadarene mladeži uglavnom u zapadnom svijetu. U vezi s empirijskim nalazima efekata identifikacije ukratko je prikazano jedno naše istraživanje (Kolesarić i Koren, 1992) organizirano kao dvogodišnja longitudinalna studija s eksperimentalnom i komparativnom skupinom učenika osnovnih škola (šesti odnosno osmi razred). Pokazalo se da javno proglašavanje nadarenih učenika nije imalo statistički značajne negativne posljedice na stavove učenika, njihovih roditelja o pojavi nadarenosti i nadarenim pojedincima. No, dosljednost stavova nadarenih učenika i njihovih roditelja statistički je značajno veća od dosljednosti stavova ostalih učenika odnosno

njihovih roditelja. Osim toga, javno proglašeni nadareni učenici, u odnosu na ostale učenike i one nadarene u komparativnoj skupini (kojima nije rečeno da su nadareni), u značajno manjem stupnju smatraju da identifikacija dovodi do pojave negativnih karakternih osobina. Rezultati tog rada su, međutim, uputili i na još neke poteškoće koje se pojavljuju u procesu identifikacije darovitih mladih ljudi (str. 407).

U članku „Procesna dijagnostika u identifikaciji nadarenih pojedinaca“ (Koren, 1992) ističe se: „Krajnji cilj svakog identifikacijskog postupka u području nadarenosti je dijagnoza individualnog statusa u relevantnim osobinama određenog potencijalnog kandidata i prognoza razvoja tih osobina u pogledu kvantitete i kvalitete njihova dometa. Dakaako, praktična svrha identifikacije je osiguranje optimalne edukativne i druge podrške transformaciji nećijih visokovrijednih potencijala u konkretne manifestirane sposobnosti. Zapravo, identifikacijske procedure se obično i poduzimaju da bi se moglo u najpovoljnije vrijeme (najčešće u ranoj mladosti) intervenirati u osiguranju nutarnjih i vanjskih uvjeta za preobrazbu dispozicija u produktivne mehanizme koje nazivamo različitim terminima, kao što su manifestirana nadarenost, produktivna nadarenost, talent i sl.“ (str. 74-75). Dalje se I. Koren (1992) pita je li pojam identifikacije nadarenih jedinstveni pojam, kako se uglavnom općenito smatra. Zatim govori o prigovorima da je identifikacija, primjerice, programirana kao jednokratni postupak, da je dominantno preferiran psihometrijski nasuprot holističkom pristupu itd. (str. 77).

U članku „Model organizirane brige za nadarene u odgojno-obrazovnom procesu“ I. Koren (1998) prikazuje koji sve podsustavi nužno trebaju i moraju sudjelovati u brizi za darovitu mladež: od odgojno-obrazovnog sustava, koji vodi brigu o otkrivanju i identifikaciji nadarenih učenika, do podsustava znan-

stvenih institucija koje se bave istraživanjima pojave darovitosti i svih pitanja u vezi s tim. U članku „Psihologijski aspekti pojave nadarenosti“ I. Koren (1991) ističe da je poseban oblik edukativne podrške nadarenima profesionalna orijentacija, čija je zadaća osposobiti pojedinca za samostalno donošenje ispravnih, optimalnih odluka o izboru zanimanja i smjerovima osobnog profesionalnog razvitka (str. 373).

Sveobuhvatnost bavljenja darovitima I. Korena pokazuje i ova studija: „Analiza uzroka relativne školske neuspješnosti intelektualno natprosječnih učenika“ (Koren, Kolesarić, Ivanec, 1998). U praćenju razvoja intelektualno nadarenih učenika i studenata često se uočava naizgled neobična pojava: neki intelektualno izrazito natprosječni pojedinci postižu znatno slabiji školski uspjeh od očekivanog, a ponekad pokazuju i potpuni neuspjeh (str. 7). U provedenoj studiji, na temelju dobivenih rezultata, autori su zaključili da je jedina izrazita razlika između onih intelektualno natprosječnih koji postižu dobar školski uspjeh i onih intelektualno natprosječnih koji ne postižu dobar uspjeh u školi u njihovoj marljivosti – a taj rezultat ima važnih praktičnih reperkusija.

Posebnu praktičnu vrijednost ima knjižica od šezdesetak stranica „Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika“ (Koren, 1989). U njoj se nalaze polazne osnove u otkrivanju i identificiranju nadarenih učenika; područja nadarenosti i osobine nadarenih učenika; metodički pristup otkrivanju i identifikaciji nadarenih učenika te organizacija identifikacijskog postupka u školi. U njoj se nalaze i prilozi: ljestvica PROFNAD, koja pomaže učiteljima i nastavnicima u određivanju komponentne strukture određenog učenika; upitnik za roditelje PRONAD – R; upitnik za učenike PRONAD – U.

Ivan Koren neosporno je istaknut psiholog, važan za razvitak hrvatske psihologije i

svakako spada u skupinu povijesnih ličnosti hrvatske psihologije.

Ovaj kratki, sažeti prikaz djelovanja Ivana Korena nema za cilj valorizaciju njegovih obilnih profesionalnih i znanstvenih djelovanja. Tu valorizaciju trebaju učiniti (ili su možda već učinili) psiholozi koji se bave profesionalnom orijentacijom i darovitom djecom i mladeži. Ali, zašto je važno da se piše o Ivanu Korenu, kao i o mnogim drugim hrvatskim psiholozima koji su ostavili značajan trag u svojoj struci? Zato da se – kako se to u nas stalno čini – ne polazi uvijek od početka: nastavimo, s kritičkim pristupom, gdje su naši prethodnici stali.

Literatura

- Koren, I. (1971). *Eksperimentalni doprinosi metodici sistematskog identificiranja nadarene omladine*. Republički zavod za zapošljavanje.
- Koren, I. (1980). *Praćenje školske i profesionalne uspješnosti intelektualno nadarene omladine – prva faza: praćenje za vrijeme srednjoškolskog obrazovanja*. Udružena samoupravna interesna zajednica za zapošljavanje Sisak.
- Koren, I. (1986). *Praćenje školske i profesionalne uspješnosti intelektualno nadarene omladine – druga faza: praćenje za vrijeme visokoškolskog obrazovanja, odnosno prvog zaposlenja*. Udružena samoupravna interesna zajednica za zapošljavanje Sisak.
- Koren, I. (1989). Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika. Školske novine.
- Koren, I. (1991). Psihologijski aspekti pojave nadarenosti. U: V. Kolesarić, M.
- Krizmanić i B. Petz (ur.), *Uvod u psihologiju – Suvremena znanstvena i primijenjena psihologija*. Grafički zavod Hrvatske.
- Koren, I. (1992). Procesna dijagnostika u identifikaciji nadarenih pojedinaca. *Thélème*, 38(2), 73-82.
- Koren, I. (1993). Neki metodološki problemi i neželjeni efekti identifikacije nadarenih. *Napredak*, 134(4), 401-411.

- Koren, I. (1998). Model organizirane brige za nadarene u odgojno-obrazovnom sustavu. *Napredak*, 139(2), 170-178.
- Koren, I., Kolesarić, V. i Ćuk, M. (1996). Pozitivne i negativne posljedice školske akceleracije nadarenih učenika. *Napredak*, 137(3), 169-278.
- Koren, I., Kolesarić, V. i Ivanec, D. (1998). Analiza uzroka relativne školske neuspješnosti intelektualno natprosječnih učenika. *Suvremena psihologija*, 1-2, 7-30.
- Kolesarić, V. i Koren, I. (1992). The Effect of identification and differential treatment of gifted elementary school pupils. *European Journal for High Ability*, 3(2), str. 155-163.
- Miljković, D. (2013). Ja sam genije (Uvodnik). *Napredak*, 154(3), 267-270.
- Vlahović-Štetić, V. (2002). *Teorije darovitosti i njihovo značenje za školsku praksu*. U: H. Vrgoč (ur.), Poticanje darovite djece i njihovo značenje za školsku praksu. Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Vlahović-Štetić, V. (2008). *Daroviti učenici: teorijski pristup i primjena u školi*. Institut za društvena istraživanja.

Popis još nekoliko radova Ivana Korena (koji nisu izravno korišteni u ovom prikazu, no taj popis ne iscrpljuje svu Korenovu bibliografiju posvećenu darovitosti)

- Koren, I. (1988). *Nastavnik i nadareni učenici*. Biblioteka Udružene samoupravne interesne zajednice za zapošljavanje Sisak.
- Koren, I., Zoran Ivezić-Pasini (1989). *Pogled na pojavu nadarenosti*. Samoupravna interesna zajednica za zapošljavanje Pula.
- Koren, I. (1993). Što identificirani nadareni učenici govore o sebi i svom odnosu prema okolini. *Napredak*, 134(1), 5-12.
- Koren, I. (i drugi autori) (2009). Identifikacija nadarenih – preduvjet potpore njihovom razvitku. *Zbornik radova sa simpozija*. Sisak, 16. ožujka 2009.
- Koren, I. (2013). Povijesni osvrt na konceptualizaciju pojave nadarenosti. *Napredak*, 154(3), 339-361.